

УДК:
323.1+316.356.4

Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXIV) XI, vol=32
Бр. 2 / 2012.
стр. 47-62.

*Ђуро Бодрожкић**

Институт за политичке студије, Београд

ДВА ТИПА НАЦИОНАЛИЗМА**

Сажетак

Радам се указује на различите околности у којима је дошло до стварања нација у западној Европи, у односу на начин и време како је тај процес текао код српског народа. Различит амбијент бивања нацијом одредио је и другачији карактер националној идеологији. Реформација и револуција биле су главни креатори тог амбијента у коме је настала идеја нације и са њом свезана идеологија западноевропског национализма.

Национализам није био само одговор на ускраћеност већ и на својеврсну испражњеност и осећај усамљености и изолованости европског човека. Француска револуција је смрскала стари политички поредак и створила напрелине на заједничтву и солидарности које је давала црква. Национализам је постао замена за религију, претворивши се у голо обожавање моћи. Мисија која се приписивала својој нацији сводила се на империјализам. Сопственој нацији приписује се изабраност. Сви западноевропски народи водили су, или покушавали да воде, империјалистичку политику: од Наполеона до Хитлера. Величање сопствене нације, њено шовинистичко уздизање над осталим нацијама, као изабране, измицало је контроли, претварајући се у необуздани расистички империјализам.

Стварајући аутокефалну Српску цркву, Свети Сава је поставио темеље и српској нацији. Прожетост српског православља и српске народности, као црквено-народно јединство јесте темељ на ком је српска

* Истраживач сарадник, Институт за политичке студије, Београд

** Рад је реализован у оквиру пројекта бр. 179009 Института за политичке студије Београд, а финансира га Министарство просвете и науке Републике Србије.

нација образована и опстала, упркос вишевековном ропству и подељености. Савиним радом је одређен правац и етос српског национализма који не дозвољава ширење државе преко граница нације. И не сматра да је држава највиша вредност којој се чине све жртве, већ да изнад тога стоји једна виша моралност којој се подрђују сви овоземаљски интереси и државно-политички разлози.

Дајемо тумачење одреднице коју је однеговало народно предање и изнео гениј народне поезије о избору између два царства.

Кључне речи: нација, национализам, империјализам, национални идентитет, Светосавље, црква, држава, Косовско опредељење.

Амбијент у оквиру којег је настао национализам на европском западу насупрам оног који је владао на другим просторима, као што је нпр. наш простор словенског истока, умногоме је различит, те је и психолошка структура битно другачија. На ту разлику, неопходно да би се разумела разлика између национализма у Европи и српског национализма, желимо да укажемо у овом раду.

ЗАПАДНОЕВРОПСКИ НАЦИОНАЛИЗАМ

Реформација и револуција биле су главни креатори амбијента у коме је настала идеја нације и са њом свезана идеологија западноевропског национализма. Национализам није био само одговор на ускраћеност већ и на својеврсну испражњеност и осећај усамљености и изолованости европског човека. Француска револуција је смрскала стари политички поредак и створила напрслине на заједништву и солидарности које је давала црква. Поредак који је начет ренесансом и нарушен реформацијом револуција је разорила у потпуности. Појединац се осетио лишен сигурности и уточишта. У национализму је препознао идеално средство за проналажење једног новог вида заједништва. Изворно осећање припадништва једном народу које је одувек лежало у појединцу и није везано уз појаву модерне националне свести, добило је своју свесну димензију и рационалну употребу. Тиме се један осећај преобразио у свесну чињеницу стваралачке моћи и вољу за моћ. Нација постаје место сопственог самопотврђивања, место уз кога се вежу наде и страхови. Нација постаје предмет обожавања. „У секуларизованој

епохи нација постаје коначна и највиша вредност; она се налази у средишту једне профане религије.⁴¹⁾

Национализам је замена за религију, псеудорелигија у којој појединац поново проналази уточиште које му даје сигурност и осећај припадности у заједници која му импонује својом природношћу. „Са слабљењем религиозног веровања није нестала патња коју је то веровање делимично ублажавало.“ Било је потребно наћи један еквивалент религиозном веровању „да се судбина претвори у континуитет, да се случају да смисао“... „мало је ствари било (и још јесте) погодније у ту сврху од идеје нације. Ако се признаје да су националне државе „нове“ и „повјесне“, нације чији су оне политички облик без изнимке постоје од памтивека и, што је још важније, поступно прелазе у бескрајну будућност. Магија национализма претвара случај у судбину.“⁴²⁾

Солидарност са живима замењује солидарност са мртвима. Утопија постаје замена за апокалипсу. Деловање се руководи циљем, а не завештањем. Националне силе добијају моћно средство обједињавања и усредсређености. У томе је снага национализма дистанцираног од верске компоненте али и његова зла коб. Како нема никаквог осећаја или представе о апсолуту изнад себе, тај модерни европски национализам апсолутизује саму нацију која не признаје било какав виши ауторитет, који даје мерила на основу којих се може оценити законитост сопственог деловања, јер нико не може бити судија у ствари сопственог поступања и одговарати једино пред собом.

Мерило шта је законито поступање, а шта није – није садржано у самом национализму. „Модерном национализму непрестано прети опасност да склизне у хистерију моћи, која разара одговорност и обавезу да се повуку линије разграничења.“⁴³⁾ Разграничење долази од ауторитета који надилази национални оквир и које намеће обавезе за све појединце и све нације и којем ће се морати полагати сви рачуни и са којим се води непрестани унутрашњи дијалог. Где тога нема и где се нација узима као врховно начело, као чин по себи и циљ за себе и не признаје постојање једне више структуре у којој учествује и којој служи и у којој представља један елемент

1) Алаида Асман, *Рад на националном памћењу: кратка историја немачке идеје образовања*, Београд, Библиотека XX век, 2002, стр. 51.

2) Бенедикт Андерсон, *Нација замисљена заједница*, Београд, Плато, 1988, стр. 21.

3) Мартин Бубер, „Национализам“, *Градац*, бр. 126-127, Чачак, год. 24, 1997, стр. 75.

нат потребан за њено функционисање, немогуће је наћи критеријум законитости и одговорности. Такав приступ отвара пут који ће од нације учинити молоха који прождире све па и сопствену децу. Уместо реакције на мањкавост или болесно стање у животу нације, што национализам представља у класичном смислу, он доживљава изопачење и сам постаје болест, са којом организам нације није у стању да се сам избори сопственом снагом, већ та снага онда дође споља.

Величање сопствене нације, њено шовинистичко уздизање над осталим нацијама, као изабране, врло лако може да измакне контроли и претвори се у необуздани расистички империјализам. Роберт Н. Бела би рекао да „идеја о изабраном народу која се отме контроли и обавезама завета води право у пакао“.⁴⁾

Етос се не може свести на моћ али, се засигурно потврђује кроз моћ. Моћ није довољна али јесте нужни услов етоса, којег можемо представити и као легитимитет. Дакле, оно што једну заједницу држи на окупу. Сама по себи „моћ као таква још није кобна него постаје кобном тек ако није садржајем политичког етоса. ...Употреби моћи поставља границе једино политички етос. Ако се политички етос распадне, или ако се још уопће није обликовао, тада људски живот доспијева у службу моћи која хоће једино себе, наиме своје властито повећање“.⁵⁾ Да би примена моћи била легитимна, она мора бити у служби достизања и очувања слободе, у овом случају националне слободе, ван тога она је нелегитимна, политички етос се распао.

Како у самом национализму не може бити критерија шта је законито а шта не, критериј треба потражити ван национализма. Свака, од страна у сукобу, познаје само своје потребе и признаје само своје право. Зато Лео Штраус узима овај моменат, везан уз потребу решавања међународних спорова, који су увек спорови нација, као кључни разлог за баштињење идеје природног права.⁶⁾ Природно право је и данас потребно како би постојао „известан узор према коме просуђујемо шта је законито а шта није“.⁷⁾ Да би се приступило решавању сукоба различитих друштава, немогуће је ако се не приступи са позиција и с критеријумом који може дати

4) Роберт Н. Бела, *Погажен завет*, Београд, XX век, 2003, стр. 92.

5) Ханс Фолкман Шлук, *Политичка филозофија*, Загреб, Напријед, 1977, стр. 140.

6) Лео Штраус, *Природно право и историја*, Београд, Плато, 1998, стр. 11.

7) *Исто*, стр. 10.

само познавање природног права.⁸⁾ „Ако не постоји – каже Штраус – узвишенији узор од идеала нашег друштва, онда смо потпуно неспособни да се критички односимо према том идеалу.“⁹⁾

Замисао је свакако племенита, једино је упитно колико је остварљива јер све нације, нарочито оне које заузимају доминантну позицију, држе да је њихов положај природан, а сила наоружани разум.

Већ у самом почетку, аспирације које је показала француска нација, нација која је породила савремено начело нације на западу, намером да заведе један поредак светске владавине сопствене нације, на најбољи начин су показале разобрученост националне моћи ослобођене религијске надградње.

Нација без националне цркве, ствара национализам без вере. Национализам без вере постаје религија. Религија која се претвара у голо обожавање моћи, чији је култ сила, чему се све подређује и приносе жртве. Фанатизам који је често пратио национализам, нарочито у 20. веку доводи се у узрочну везу са одсуством религиозности. „Заиста се много може рећи у прилог тврдњи да је повећани фанатизам националиста узрочно везан с пропадањем религиозних уверења. Национализам је постао надомјестак за вјеру. Нација, како је националисти схваћају, јесте надомјестак за Бога; национализам те врсте може се назвати *ethnolatrija*.“¹⁰⁾

ЕТОС СРПСКОГ НАЦИОНАЛИЗМА

Неприхватљива је теза да се национална свест код Срба појављује тек од револуционарне 1848. године и мађарске буне. Није то време кад почиње стварање српске нације, већ време кад је почео процес њене вестернизације и покушај измештања из њеног природног лежишта и прилагођавања европским узусима, како би била укалупљена у обрасце западне културе, подобна појмовима европског ума и фазонирана по европском стандарду и укусу.

Распадом Отоманске царевине, отворен је простор настанку нових држава. Те државе није заплуснуо талас онога што Тојнби зове “тријумф варварства и религије”, зато што су оне подлегле

8) Исто, стр. 10, 11.

9) Исто, стр. 10.

10) Хју Сити-Ватсон, *Нације и државе*, Загреб, Глобус, 1980, стр. 428.

притиску западне цивилизације и уместо да постану варварским кнежевинама у стилу херојског доба, постале су имитација западних националних држава. Штавише, Срби као и Грци, Румуни и Бугари „по свој прилици су – вели Тојнби – радо и раширених руку прихватили изгледе културне, као и политичке и економске вестернизације“.¹¹⁾ На тај начин слом Отоманске империје био је тријумф западне цивилизације, а не стварање основа за развој сопствене и аутентичне православне хришћанске цивилизације.¹²⁾ Ови народи чине изузетак у односу на друге народе и културе који су се одали позападњачењу свог економског и политичког система, као што су Арапи, Персијанци и Индуси. Они су, укључујући и Јапанце – каже Тојнби – „прихватили западну културу са сасвим одређеним менталним и моралним резервама, уколико су је уопште и прихватили“.¹³⁾

Прожетост српског православља и српске народности, као црквено-народно јединство јесте темељ на ком је српска нација образована и опстала, упркос вишевековном ропству и подељености. Често присутна теза да је све до деветнаестог века Српство идентификовано са православљем у основи је тачна. Погрешна је само претпоставка да је то последица непросвећености, културне и политичке заосталости, услед којих један етникум, у овом случају српски, није постао нацијом или је касно постао. Као да је мера културе и зрелости личити и опонашати другог а не бити свој и за себе. Изнете особине не лишавају једну заједницу националног својства и особености, већ је чине органском и себи својственом заједницом.

Стварањем националне цркве Свети Сава је засновао и српску нацију и дао јој верски и црквени темељ на којем се она после изграђивала. Национална црква подразумева „једну самосталну црквену организацију са својом централном влашћу из народа и у народу; са народним свештенством, народним језиком и народним обичајним изразом своје вере“.¹⁴⁾

Да је српско Светосавље одредило српску националну идеју, њену истину и дух, карактер и усмерење, готово је опште мишљење оних који су се посвећено и без предрасуда бавили истражи-

11) Арнолд Тојнби, *Истраживање историје*, Београд, Просвета, 1970, стр. 232.

12) *Исто*, стр. 230.

13) *Исто*, стр. 232.

14) Николај Велимировић, *Национализам Светог Саве*, Београд, 1935, стр. 11.

вањем постанка и историјског живота српске нације. Сви који су помније истраживали историјат српске нације и особеност српске националне идеје, било да припадају српском народу или су странци, слажу се, да је, превасходну улогу у формирању српске нације одиграла Српска православна црква. „Српску државну идеју Немањићке династије створио је физички Немања, а интелектуално Сава. Расцепкане српске државе гложиле би се и сатирале међусобно и даље, да их није сјединила енергична воља Немањина; али да није било Савина рада, оне би се опет, после нестанка Немањина, вратиле у стари вртлог и бориле се до новог Немање и тако даље“.¹⁵⁾

Код Владимира Дворниковића налазимо још изричите: „стварањем и организовањем српске народне цркве св. Сава је у ствари оснивач српске нације“.¹⁶⁾ Дакле, није српска црква избила у први план, тек кад је нестало српске државе. Она није преузела једну нацију и накнадно јој утиснула свој печат у вековима робовања. Она је ту у самом почетку. Није само чувар националне идеје, већ и њен творац. Идентификација српског православља, српске народности и српске државе, започела је још у доба Светог Саве и није се завршила сломом Немањићке државе, већ је у оданости њеним идеалима наставила живети у Цркви која ју је надживела.

Не подлеже никаквој сумњи да је Свети Сава централна личност у историји српског народа, темељни лик, чињеница којом се фиксира национални дух. Срби могу бирати између Ђорђа и Милоша, код Саве нема избора јер *када би другом свој крст дали, ми се више Срби не би звали*.

Свети Сава, архиепископ апостолске Српске Цркве, зна да је његово спасење и његова судбина спојена с повереним му народом. И зато он, обраћајући им се са „браћо и пријатељи“, моли да усвоје истините речи вере које им саопштава „да би тако и он могао ‘имати удела са светима’ – с Апостолима, Пророцима, Пастирима, Оцима“.¹⁷⁾ А то је она вера потврђена на седам Васељенских Сабора. На Сабору у Жичи чуће се његова реч: „Не презирите ниште – своје крви“. У признању ништих и да су своје крви положена је идеја нације.

15) Владимир Ћоровић, *Покрети и дела*, Београд, Геца Кон, 1921, стр. 23.

16) Владимир Дворниковић, *Је ли наш народ религиозан*, Нови Сад, 1937.

17) Атанасије Јевтић, *Богословље Светог Саве*, Врњачка Бања, Св. Симеон Мироточиви, 1991, стр. 93.

Свети Сава се окренуо ништима не само зато што је био Србин, већ с тога што је био хришћанин – Светогорац. Хришћанство је и обузело људе јер је пружио руку сиротињи према којој је стари свет био немилостив. Нису беда и смрт од глади били неподношљиви већ презир и напуштеност од једног света који их је изгнао чак и из вере. У таквом свету хришћанство је развило своју проповед да су људи браћа, учинило и молитву и трпезу заједничком којима су могли приступити и слепи и сакати. То је суштина хришћанства и Цркве које се хоће звати Христовом. То је сладост православља – „слатко православље“.

Савиним радом је одређен правац и етос српског национализма, у који је уграђен механизам самоконтроле који спречава да се он претвори у голо обожавање колективне људске моћи која сама себи даје симболе и ритуале и једино себи служи. У складу са уређењем цркве иде уређење и народне државе. Црквена и државна саобразност није препознатљива само у начелима унутрашње организације, где је црквена организација узор државној, већ и у циљу којем и једна и друга служе. Епископ Николај тај циљ, или боље рећи мисију, назива теодулијом, служењем Богу, наспрам теократије својствене западу. Из тога је проистекло и политичко васпитање народа, који очекује и да политика његових вођа одговара његовим погледима. Границе државе поклапају се са границама народа. Докле се простире народ иде и државна територија и њен мач. Све што је испод тога недопуштено је, као што је недопуштено и ићи преко тога, ићи у освајање туђег.

Саживљеност с таквим идеалом Црква је посведочила својим историјским животом и односом према догађајима који су одредили националну судбину, а самим тим и српски национални карактер. Национални карактер увек одређују велики догађаји као што су ратови, сеобе и сл. и однос који народ заузме према тим догађајима, као и однос према великим историјским личностима. Цар Душан је забацио органски принцип који је црквом уграђен у српску народност и повео империјалистичку политику освајања, чиме је – казаће владика Николај – припремио терен за њену будућу пропаст, јер је држава постајући империјом престала бити отаџбином. Материјални добици изражени кроз територије, плаћени су губитком унутрашње моралне присности и солидарности. Такво је било и укупно мишљење Српске цркве која никад није дала благослов таквој политици, нити посвећење циљевима такве политике.

Најбоље то казују речи владике Николаја: „Покорити или покорен бити – подједнако је катастрофално за националну државу“.¹⁸⁾

Борба за веру, била је кроз читаву нашу историју и борба за Српство. Испаштати за веру, било је исто што и испаштати за националне идеале. Мартиријско и херојско било је нераздељено. Херој је био мученик, а мученик херој. Свака издаја, водила је отпадништву, а свако отпадништво завршавало се издајом. Није онда ни чудна наша национална склоност ка песништву и епској причи, јер је епика онај медиј који понајвише омогућује сублимацију мартиријског и херојског, сажимање историјских и психолошких истина једног народа. „То што ове песме доносе није „историја“, то није историјска стварност. Те епске песме нису стварне, али су истините у једном вишем смислу. Оне су истините не само у песничком него и у историјском смислу, наима као тумачење и осмишљавање националне историје.“¹⁹⁾

КОСОВСКИ ЗАВЕТ – СРЖ СРПСКЕ НАЦИОНАЛНЕ ИДЕЈЕ

Из дела Светога Саве изишло је Косовско опредељење, трајно обележје српскога народа. „А Косовско Еванђеље – сво је од Светога Саве. Јер, у чему се састоји оно? – У свенародном самоодречењу ради Христа: сав народ, са светим царем на челу, одриче се земаљског царства ради небеског царства, жртвује земаљско царство ради небеског царства.“²⁰⁾

Из Светосавља је настало и схватање државе према којем држава није крајњи циљ којем се све има жртвовати. Има нешто чему се и држава, са свим политичким интересима и државним разлозима, мора подредити, што је и од ње важније, јер: *земаљско је замалена царство, а небеско увек и довека*. Ништа не доказује постојање националног етоса и мере колико ова два стиха који чине темељ једног опредељења, једно завештање. Шта представља, заправо, ова мисао коју је изнедрио гениј народне поезије, а суштина је нашег Косовског предања?

18) Николај Велимировић, *Исто*, стр. 13.

19) Герхард Геземан, *Студије о јужнословенској народној епизи*, Београд-Нови Сад, Завод за уџбенике и наставна средства, Вукова задужбина, Матица српска, 2002. стр. 197.

20) Јустин Поповић, *Живот Светога Саве и Светога Симеона*, Минхен, 1962, стр. 175.

Свако предање, одговарало стварности или представљало голу фикцију, крије у себи једну идеолошку истину. Није важно може ли наука учинити њену садржину веродостојном, „већ је основно душевни став који је резултат веровања у ту легенду“.²¹⁾

Није, толико, важно да ли се оно што један народ верује да је било заиста и догодило, важно је баш то да он верује, јер тако замишља себе, казује о свом идеалу. Јер „сам – налазимо код Иве Андрића – дошао до једног негативног закључка: да наша лична мисао у свом напору не значи много и да не може ништа; и до другог, позитивног: да треба ослушкивати легенде, те трагове колективних људских настојања кроз столећа, и из њих одгонетати, колико се може, смисао наше судбине.“²²⁾

Сазнања до којих се може допрети указују да ова поетска максима о два царства, по свему легендарна, има и своје историјско утемељење. Овде су се подудариле историја и легенда. Историјски догађај се претвара у евокативни симбол који се урезује у национално памћење, у вредност која се не оспорава.

Односи између римокатоличког запада и римске цркве и Срба имају своју историју и пре појаве Турака. Њихова појава интензивирала је контакте, али амбиција Рима увек је била иста. „Што су турске војске јаче навалевале са Истока, то су ревносније стизали мисионари са Запада.“²³⁾

Од Срба је тражено да се приклоне римокатолицизму и да се поклоне папи у замену за политичку подршку и награду у територијама. У таквим преговорима био је још и цар Душан са истим понудама и условима. Све да је и хтео, ни он, нити неки други од самодржаца то није био у стању да учине, нити су имали такву моћ, иако су били апсолутни и неприкосновени. Православна црква била је и сувише утицајна а њене светосавске традиције већ укоренење, да би она била вољна да се одрекне свог пута. Сам Душан није смео ризиковати, јер би тај ризик био исувише велик. Одлука „да се турска сила сузбије папском помоћу, уз услове које

21) Герхард Геземан, *Чојство и јунаштво старих Црногораца*, Цетиње, 1968, стр. 61.

22) Иво Андрић, „Разговор са Гојом“, *Есеји I*, Сабрана дела, књ. XII, Београд, Просвета, 1976. стр. 25.

23) Момчило Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд, Српска књижевна задруга, 1994, стр. 225.

је постављала курија, претила је опасност да букне незадовољство у земљи²⁴⁾.

Помоћ за борбу са отоманском силом, условљена је променом вере и губљењем националне аутокефалне православне цркве или барем прихватање уније са Римом. Исти они захтеви који су упућени и Византији стигли су и Србима пре судбоносне битке, чији је исход задуго одредио историју српског народа, као што је и избор одредио њихов национални карактер. И одговор је био исти: *Боље Турци, него католици.*

Пре шест векова Европа је видела у турској моћи и навали прилику и средство за проширење своје власти и над народима грчког и словенског православног света. Николај Данилевски пише: „Као сатана-саблазнитељ, она је говорила оронулој Византији: ‘Видиш ли царство ово, падни на колена и поклони ми се, и све ће бити твоје’. Пред претњом Мухамеда, она је сазвала Флорентински сабор, и сагласила се да пружи помоћ самртнику само под условом да се он одрекне свог духовног блага – да се одрекне православља. Оронула Византија је свету показала невиђени пример духовног хероизма. Она је радије пристајала на политичку смрт и све ужасе варварске најезде него на издају вере, што је била предложена цена за спас. То схватање о значају турског погрома живело је и у срцу српског народа. У епском предању о бици на Косовом пољу приповеда се о виђењу кнеза Лазара, коме се предлаже избор између земаљског венца и победе – и небеског венца, купљеног ценом смрти и пораза. Инстинктивно пророчански дух народне поезије као да је у победи над отоманском силом видео губљење духовне самобитности народа. И сада Словени Турске пре прихватају тешки муслимански јарам него цивилизовану владавину Аустрије... Европа се боји да ће се на развалинама Турске развити самобитан словенски живот; она се нада да ће дуго мучење довести на крају до истог резултата коме је она тежила сазивајући Флорентински сабор. Како тада, тако и сада она говори хришћанским народима Турске: ‘Ступите у духовно вазалство романо-германског света и одступништвом докажете искреност свог одрицања и распашће се окови који вас стежу’²⁵⁾.

24) Миодраг Ал. Пурковић, *Авињонске папе и српске земље*, Пожаревац, [б. и.] 1938, стр. 58.

25) Николај Данилевски, *Русија и Европа*, Београд, Службени лист СРЈ: Досије, 1994, стр. 255.

Избор, који народна песма представља као избор између два царства значило је да се треба одрећи православне вере и своје самосталне Светосавске цркве и приклонити Риму, а овај ће обезбедити потребну помоћ да би се савладала отоманска сила и сачувала држава. У супротном, остати веран својој вери и опредељењу, значи лишити себе физичке заштите и помоћи, и пасти у турско ропство. То је избор између турског турбана и римске митре. Православни хришћани су се по речима Арнолда Тојнбија „приклонили политичкој доминацији муслиманских Османлија као мање непријатној алтернативи од прихватања западног хришћанског начина живота у онда текућим религијским изразима признавања црквене врховности папе.“²⁶⁾ Величина Косовског опредељења је у томе што је изабрано не оно што је корисно, већ оно што је исправно. Тако настаје идентитет.

Национална црква светкује националну историју; канонизује војсковође и посвећује жртве и ствара основе солидарности с њима, што чини срж националног васпитања и одређује карактер нације, онемогућујући је да апсолутно појми у себи.

Канонизовање одређене личности, код српског народа и његове цркве, није увек везано уз чуда која су везивана уз њихово име већ, исто тако, и уз историјску улогу и значај у народном житију. Како је запазио Радован Самарцић: „Срби су родољубиву жртву схватили као богоугодно дело“.²⁷⁾ И, у складу с тим, оно што није богоугодно *и миломе Богу приступачно* није ни родољубиво.

Djuro Bodrozić

TWO TYPES OF NATIONALISM

Summary

With this text author wanted to underline various circumstances which lead to formation of nations in Western Europe in comparison to the way and time period of similar process of formation of Serbian nation. Different background of the processes of formation of nations determined characters of national ideologies. Reformation and revolution were main creators of the background for a birth of the idea of nation and ideology of Western European nationalism.

26) Арнолд Тојнби, *Истраживање историје II*, Београд, Просвета, 1970, стр. 30.

27) Радован Самарцић, *Косовско опредељење*, Београд, СКЗ, 1990. стр. 147, 148.

Nationalism was not only a reply to a feeling of deprivation of European citizen, but also the reply to her/his feelings of emptiness, loneliness and isolation. French Revolution destroyed former political order and made cracks in unity and solidarity which prior to it had been provided by the Church. Nationalism became a substitution for religion, becoming a pure adoration of power. Imperialism became a mission attributed to some nations. People attributed "predestination" to their own nations. All Western European nations, from time of Napoleon to time of Hitler, embraced the politics of imperialism or at least tried to embrace it. Glorification of one's own nation and its chauvinistic positioning above other nations with the idea of them being "predestined ones" started to get out of control and became transformed into a non-stoppable racist-like imperialism.

By establishment of an autocephalous Serbian church Saint Sava established a foundation for creation of Serbian nation at the same time. Interweaving of Serbian Orthodoxy and Serbian nationality as a church-national unity has been a foundation for education and survival of the Serbian nation despite its centuries-long slavery and division. Through Saint Sava's work there was determined a direction as well as ethos of the Serbian nationalism according to which extension of the state beyond the borders of the nation was not permitted. It did not consider the state to be a highest value and worth sacrificing everything for, but instead of that it considered that above the state there was a higher morality which all the worldly interest and state-political causes were submitted to. In this text we give interpretation of a determinant on one's need to make selection between two empires, the determinant which is bred in folk tradition and expressed in genius-like folk poetry.

Key Words: nation, nationalism, imperialism, national identity, Saint-Savahood, church, state, Kosovo commitment

ЛИТЕРАТУРА

- Бенедикт Андерсон, *Нација замишљена заједница*, Београд, Плато, 1988.
- Иво Андрић, „Разговор са Гојом“, *Есеји I*, Сабрана дела, књ. XII, Београд, Просвета, 1976.
- Алаида Асман, *Рад на националном памћењу: кратка историја немачке идеје образовања*, Београд, Библиотека XX век, 2002.

- Роберт Н. Бела, *Погажен завет*, Београд, XX век, 2003.
- Мартин Бубер, „Национализам“, *Градац*, бр. 126-127, Чачак, год. 24, 1997.
- Ханс Фолкман Шлук, *Политичка филозофија*, Загреб, Напријед, 1977.
- Лео Штраус, *Природно право и историја*, Београд, Плато, 1998.
- Хју Ситн-Ватсон, *Нације и државе*, Загреб, Глобус, 1980.
- Арнолд Тојнби, *Истраживање историје*, Београд, Просвета, 1970.
- Николај Велимировић, *Национализам Светог Саве*, Београд, 1935.
- Владимир Ђоровић, *Покрети и дела*, Београд, Геца Кон, 1921.
- Владимир Дворниковић, *Је ли наш народ религиозан*, Нови Сад, 1937.
- Атанасије Јевтић, *Богословље Светог Саве*, Врњачка Бања, Св. Симеон Мироточиви, 1991.
- Герхард Геземан, *Студије о јужнословенској народној епизи*, Београд - Нови Сад, Завод за уџбенике и наставна средства, Вукова задужбина, Матица српска, 2002.
- Герхард Геземан, *Чојство и јунаштво старих Црногораца*, Цетиње, 1968.
- Јустин Поповић, *Живот Светога Саве и Светога Симеона*, Минхен, 1962.
- Миодраг Ал. Пурковић, *Авињонске папе и српске земље*, Пожаревац, [б. и.] 1938.
- Момчило Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд, Српска књижевна задруга, 1994.

Resume

Notion of “a nation”, considering contemporary meaning of the word, was created in the midst of French Revolution. It means that at that time each individual among the people, regardless of her/his social status and origin, became conscious of her/his political rights regarding the state and inside of the state. National consciousness as such did not exist before the revolution, because making wars and creation of states was considered to be the matter of kings to deal with. War became an issue for everybody and consequently the state, too, became an issue for everybody to deal with. Nations of nobles, which consisted of privileged ones, became nations of people.

Background of formation of Western nations was considerably different from circumstances under which nations within the Orthodox-Slavic cultural sphere started and brought to end their own formation. In the West a nation was formed as a result of the battle between the Roman-

Catholic Church and state powers. Place, role and character of the Roman-Catholic Church in the West and its understanding of the state and relation between an empire and Papacy caused that the idea of nation and universalism of the Catholic Papacy become irreconcilably contrasted. Only the befall of the Roman Catholic universalism created space and gave opportunity for one different perspective which could provide transformation of the idea of nation into an active political force and cultural power. Secularization of European society was a necessary precondition for the birth of European nationalism. In absence of the Church it was the State which took over its decisive role, supported by intellectuals and citizens. They were a new force whose cooperation and conflicts with European monarchs lead to an overall overturn and breakdown of ancien régime.

In the East in case of Orthodox nations which established their national churches, the Church was a determinate factor in formation of national consciousness. From this point derives the difference between nationalisms of nations in Western Europe and the nations with different Church-State traditions from them. By this also a different character of nationalisms in the West and in the East was determined.

A nation without national church creates nationalism without religious foundation. Thus nationalism becomes only a substitute for religion and then the nation becomes object of adoration. Such nationalism transforms itself into a pure adoration of power, the cult of which is the force and to which everything is submitted and sacrificed. Fanatism which often followed nationalism, in particular in case of 20th century, was most directly connected with lack of religiousness.

By establishment of an autocephalous Serbian Church Saint Sava made foundation to the Serbian nation at the same time. Interweaving of the Serbian Orthodoxy and Serbian nationality as a form of the church-the people's unity was the foundation for education and survival of the Serbian nation despite its centuries-long slavery and division. By Saint Sava's work there was determined a direction and ethos of Serbian nationalism into which there was installed some sort of self-control mechanism which prevented itself to be transformed into a form of pure adoration of collective human power which made symbols and rituals for itself with the aim to serve itself only. From the

work of Saint Save there also originated Kosovo commitment, which is a permanent feature of the Serbian nation.

Овај рад је примљен 23. априла 2012. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 27. јуна 2012. године.